

И. ЧАБЫЛБАН

инв. № 1829

ЫРААХ АЙАН

Хоһооннор, поэмалар

1523

ИН.
ТИВ

Якутской * САССР Госизда

1948

МОСКВА

I

О, Москва ийэ хотун,
 Ол ааспыт дьыларга,
 Мин билэрим эи олоххун,
 Эи бары муннуктаргыи!
 Киэһэ, сарсыарда көрөрүм
 Кремль истиэнэтин,
 Сүдү киһибит угуобар
 Сүгүрүйэр этим...
 Сир аннынан, сир үрдүнэн,
 Сиртэн үөһэ сылдыарым,
 Маанна — өй-саана диригин,
 Таптап ырааһын буларым.
 Алдыархайдаах сыллар кэлэн
 Атын дьүһүннэммикиин:
 Тимир тиригин кэтэи
 Тигинии турар эбикиин.
 Өстөөх кимэи кириитиин

Эппиэттиир редактор И. И. Эртюков

Бэчээккэ илии баттанна 7-IV—48 с.
 Тиража 4000
 Бэчээтинэй лииһэ 2.125
 Сакааһын № 040
 МЛ 00012

ГОСУДАРСТВЕННОЙ
 ПОГРАФИЯТА
 Ярославской уул. 38 №-рэ

Ол иһин чугушпуккун,
Өргөс кылаан бинтинин
Уорун убарышпыккын.
Оттон билигин иһиллэр
Ийэ сир киэнг ыраабар
Советскай армия кыайымтын
Сталин алгыыр ыйааба.
Сүүһүнэн омук сүбөтин
Сөллүбөт мөдун түмүгэ —
Улуу Москва, эи килбәйдиг
Уот өрөгөй күлүмөр.
Кэлэр олох кэрәһитэ,
Кәскил күнә буолангып —
Аан дойдуну кэрәхсәтән,
Аатыр, Москва-дуоланым!

II

Уруккутун курдук турар
Ураа уһуктаах улуу Кремль,
Кинини кыайбакка тумнар
Барыны ыйырар бириэмә.
Кини ыыгыл таас әркинин,
Тулхадыйбат тулааһыны
Наполеон да уор кинә,
Күтүр да уот салааһына
Долгутан кәрбөтөбө. Оттон
Гитлер тимир кытабаһа
Кини адырбайыгар тостом

Түспүтә. Кытара кыһан
Уруккутун курдук турар
Улуу Кремль сир киинигэр.
Арай түүн үөһүн ортотугар
Уот сындыыс толон түһөр.
Ол — кыайы килбиэн кәрәтә
Дьон сүрәбәр төлөн бизрәр,
Аан дойду илләэх әйтә
Кинини кәлән әргийәр.

III

Билини өгөлөөх киирдим аантан:
Билсәр дьоммор бачча сылдыба-
тым.

Москва куораты тилә хаамтым
Биир уһугуттан киинигэр дылытын.
Итәбәйәр диэн суох буолабына —
Икки харахпын саба баайый:
Күтүр дьени, кыра куолабайы —
Куорат бары өттүн таайыам.
Уһун уубар утуйуохпар дылы
Уһнуом суоҕа киэн, үрдүк киэбин,
Әлбәх омук әйэләэх тапталын
Игәрән турар Москва ийәбин.

IV

Суорба хайа буоланнар
Күтүр үрдүк таас дьиләр

Тахсар күнүм уотугар
Күлүмүрдүү түстүдөр.
Ыраас халлаан доскуйа
Үрэх курдук көстөр.
Уһуу салгын уоскуйан
Уулуссанан устар.
Дьон быстыбат мотуога
Биэрэгиттэн тахсыбат,
Манна—сырыс күргүөмө,
Массына ахсыма...
Суох буолла уулуссаҕа
Суол хомурах хаара,—
Трамвай сундулуйар
Төттөрү-таары...
Ханна барда, бөөлүүнү,
Хаарынан ыһахтанар
Сиһик мунду хараҥа
Силлиэ тыйысхана?..
Ол кыһыҥны чысхааным
Түүнү кытта ааста,
Бу, күн көрөр ылаанга —
Сардангалаах саастан.
Кыһалба сыбарыттан —
Кыайыы бырааһынныыга,
Хаһыылаах хараҥаттан —
Уот кустук урааныыга,
Бу аата — үтүө өттүнөн
Күн-дьыл уларыйда,

Улуу куоратым үрдүннэ —
Улахан сарсыарда.

V

Эн кылбары маҥан илиигин
Мин аргый имэрийэбин.
— Хантан ылар, туох эрчимин
Бу кырынаас тарбах? — диибин.
Нуурайа түстүҥ симиттэн.
Номобон доборуом, этий:
Хас киһини ыар өлүүттэн
Олох дьолугар тириэттин?
Хайдах, бу, кыра, намчы,
Мин илиибэр нам бааччы
Таалан сытар эн, илиигэр
Тириэрэр күүс, ньыма киирэр?
Үөрэх арчылаах абынан
Үтүөрпүт элбэх буойунун
Эйэбэс махтал суругун
Эн остуолгар ааҕабын.
Саҥата суох мичээрдиибин, —
Эн ньымын дьолгун билэбин,
Имигэс, нарын илиигин
Мин аргый имэрийэбин.

VI

Түллэҥнии олорор түүнү Москва
Түптэ сааллар салюта,
Төхтүрүйэн этэр ньиргиэр этинэ
Төлөнүнэн саласта.

Кытара нагарар кыһыл былаахха —
Кыайы дыбуун түүлүнэ,
Москва дыбуун сирэйэр харабар
Салют сыдыайа көбүһүнэ.
Түөскө баппат үөрүү үлүскөнэ,
Сырдаан ылла бары муһуук,
Ырай олобун сырдык ырата
Сатыылаан түспүтүн курдук...

VII

Көрөтин ньи, ыйдыгаран,
Кинэ Москва болуоссатарын,
Элбэх сылга иһийэн баран
Эмиз умайбыт уоттара!..
Кырымах лаампа муоратын
Кыйаар үрдүгөр дылуһар
Кыайы өрөгөй куоратын
Кыһыл рубин сулуһа.
Эдэр, кырдыаҕас сиртиһэн
Энэр суолунан истилэр.
Баҕарбыт баҕаны ситиһэн
Барыбыт дыоло кэллэ.
Өйдүөн кэлимэ, көмүһүөм,
Өлүү, хабараан сылларын,
Көнники хайыһан көрүмүөх,
Ымыр, ыарахан суоллары...
Илини сүрэххэ таҕайсан
Иннибит хоту барыахха,

Ол, олох курдук угуһан
Уотунан оонһуур — ыраахха...

VIII

Билэр куолаһым эппитэ:
Биһиэнэрэ — Берлингэ!
Элбэх да сүрэх эппэйдэ,
Элбэх да санаа тилинэ!
Тула өттүм сырдым түстэ:
Дьэҥкэ, ыраас, чөпчэки...
Үөһэ тахсан үмүөрүстэ
Түүн уоттаах үрүмэччитэ
Билсикэт дыон көрүстүлөр
Биир үөрүү биһирэнэр;
Биир тылынан билистилэр:
Биһиэнэрэ — Берлингэ!
Онно, билэбин, дыэ, бүтүө
Өлүү төрдө үлүгэр:
Үйэ-саас тухары сүтүө
Бүрүүкөөн турбут күлүгэ!

IX

Көңүл-дыаалы дыон муоратын
Күргүөм баалыгар сыдыабын;
Уулусса устатын, туоратын
Уһугар тийбэккэ устабын.
Күн уота күрүлүү тохтор

Кустук араас өгө-тагаска.
Бу туох буола, тобо, туохтан?—
Ким да кимтэн, ыйыталаспат.
Устар дьон муората олоочу
Уйула суох үтүө өйөллөөх:
Өйдөөх да манна холоочук,
Холуочук дабаны өйдөөх.
Эбэрдэ, айхал, эйэбэс тыл
Дьоллоох дьоннору кууста,
Эйэлээх күө-дьаа, күн мичил
Дьон үрдүнэй чуобуста.
...Үгүс үйэ тухары өрүү
Кыларыйбат дьолу айый:
Өрөгөйдөөн кэлбит үөрүү,
Кылбайан тахсыбыт кыайы!

X

Кыайылаах ыстыктарын кылбан-
натан

Кырылас кэккэнэн истилэр
Сэрий силлиэтигэр буһан-хатап
Эргиллэн кэлбит сэриилэр.
Фашистар самыбыт былаахтара
Сиринэн сыһылан аастылар,
Биһи знамяларбыг албан ааттанан
Үөһөнөн тэлимнээн бардылар.
Ол Ленин мавзолейи аттынан,

Кыһыл бөлүссат таас уорадайы,
Танкалар кычыгыраттылар
Тимир уллунахтарынан.
Советскай народ модун армиятынаан
Сэргэ хааман муоралыы уһунна.
Көмүскээн ылбыт көңүлүн аатынан
Улуу сирдытигэр уруй уунна.
Оттон Кини мелүйүөн буйуттарын,
Маршалларын ортолоругар,—
Үрдээн тахсыбыт үгүс народтарын
Эйэбэстик эбэрдэлини турар.
Уһуга, кэмэ суох туругурдун
Охтору-бэттери билбэт соргу,
Үйэттэн үйэбэ дьулуйа турдун
Бу үрдүк өрөгөй курдук!..

1944—1945 сс.
Москва

ЫРЫАЛАР

КЫАЙЫЫ МАРША

Тимир кәккэ фашист үөрә
Үтөн, кимән киирбитин —
Күтүр күүһүн күргүөмүнән
Үлтү солоон мәлиттин.
Кылаан биинән, Ийә сиргә
Кыайыы суолун арыян,
Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
Албан ааттаах Армия!
Киһи аймах кәскилигәр
Өлүү буолан суоһаабыт
Хааннаах хара алдыархайтан
Аан дойдуну быһаатын.
Кылаан биинән, Ийә сиргә
Кыайыы суолун арыян,
Ыллаан-туойан хааман ньиргий,

Албан ааттаах Армия!
Бары народ махтаһынав
Өрө күүрәр знамяһын
Үөһә тутан, айхал ылан
Долгулдуйа хаамаһын.
Кылаан биинән, Ийә сиргә
Кыайыы суолун арыян,
Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
Албан ааттаах Армия!
Эһигини өбәрдәлиир
Кыһыл площадь үрдүттән,
Кыайыы-хотуу кыаһын биәрбит
Улуу Сталин сирдәилпит.
Кылаан биинән, Ийә сиргә
Кыайыы суолун арыян,
Ыллаан-туойан хааман ньиргий,
Албан ааттаах Армия!

1945 с.

КӨРСҮНҮҮ

Бу, дьоллоох үрүн ас үрдүттән
Эһ, иһий, сәриһит сәгәрим,
Хаан-уруу дьоннорун күндүтүн,
Аан дойдун арабас илгәтин!

Эрхйдэвх сыллары туорааммын
Эйигин эрэ мин күүтөрим..
Эргийэн кэлбиккин санаагытын
Эн, иһий, сэриинит сэгэрим!
Кутаа уот умайар суоһуттан
Куттанар, мунчаарар этим мин,
Биллибэт эн дылбаан туһуттан..
Эн, иһий, сэриинит сэгэрим!
Эйигин көрсүһэ кэллилэр
Төрөөбүт, колхоһун дьонноро.
Эйэлвэх тапталың туһугар
Эн, иһий, сэриинит сэгэрим!
Сылайан-илистэн кэлбиккин..
Сынныалан олоххор сэргэхсий!
Биһиги көскилбит иннигэр,
Эн, иһий, сэриинит сэгэрим!

1945 с.

— * —

ДЬИЭРЭНКЭЙ

Чэйинг, чэйинг, сэгэртэйдэр,
Сиэттиһиэбинг!
Дьиэрэн туойан, дьиэрэнкэйдээн
Дьиэрэтиэбинг!

14

Унаар сайын устар күнүң
Уруйдааммыт,
Сага олох көрүн-нарың
Сабалыабың!
Айхал-мичил сардагатың
Арылыппыт
Айгыр силик артыал дьоло
Аатырыахтын!
Урдүк отун долгуннатар
Үрэх сиргэ
Тимир келе тилэ сүүрэн
Тигинэтин!
Эдэр, эмээн кэккөлөһөн
Элчимирдин;
Үллэр үйэ өрөгөйдөөн
Өрө күүрдүн!
Үгүс ыччаг үөрэ-көтө
Үнкүүлээтин,
Эгэй атах сиртэн тэһэ
Эккирэтин!
Олохпутун ырыа-тойук
Уруйдаатың!
Саха сириң сабатынаң
Сатараатың!

1945 с.

— ■ —

ЫЧЧАТ ЫРЫАТА

Сүүрүк аппыт бастыга
Сындыыстана көттүн.
Кырдал устун ыстанан,
Кылыһыттар, түһүн.
Бүгүн колхоз бар-доно
Үерэр көтөр күммүт:
Көрүй, унаар толоонго
Үтүө бурдук үүммүт.
Эдэр ыччат муньустан
Эниэхэйдээн ойун,
Күлүү-ооньуу аргыстаах
Күөрэлдьитэ туойун!
Көрүй, ыраах үмүөрбүт
Колхоз сылгыларын,
Ыанньык, субай сүөһүбүт
Сынньана сылдыарын.
Көрүй, элбэх кэриэн дьин
Сагатык сандааран,
„Кэлэн көрөн кэбис!“ дин
Көккэлээн турарын.
Эдэр ыччат муньустан
Эниэхэйдээн ойун,
Күлүү-ооньуу аргыстаах
Күөрэлдьитэ туойун!
Ууран-тутан кэпсэтин —
Обоньоттор киэнэ,
Сөһүргөһөн сөлһини —

Эмэхситтэр киэнэ.
Сагастарбыт истинэр,
Саамал кымыс үрдүн,
Убайдарбыт көрдүнэр
Од иһит түгэбин.
Эдэр ыччат муньустан
Эниэхэйдээн ойун,
Күлүү-ооньуу аргыстаах
Күөрэлдьитэ туойун!

1947 с.

ОСТУОЛ ЫРЫАТА

Үрүүмпэлэр, ыстакааннар
Үмүөрүһөн турдулар,
Арылыһа сырдааннар
Арыгынан туоллулар.
Чэйинг эрэ, доботторуом,
Үөрүүлээх күммүт көбүн,
Барыбыт сүһүөххэ туран
Аан бастаан көтөбүөбүн!
Бу уоттаах бакаалы иһэр
Хас киһи санаатыгар:
Үйэ угуор сирдээн иһэр
Күн Сталин кэрэ аата!
Илгэ быйанг эһэрдээбит
Биһиги дойдубутун

Дьоллоох олоххо тиэрдибит
Үлэ чинэин туойдубут.
Сага саргы киэнг аартыгар
Саха тахсан иһиэбэр, —
Барылы кэскил аатыгар
Бары бииргэ иһиэбин!
Томтойо туоллун ыстакаан,
Ким онно дубук туттар?
Толору дьолго кутталаан,
Үтүө мааны доботтор!
Лынгыны оонньуу ыллаатын
Кэриэн кэксэ курустаал,
Барыбыт дьохуннаах аатын
Эбэрдэлээн эттин бакаал!
Үрүүмпэлэр, ыстакааннар
Үмүөрүһэ турдулар,
Арылыа сырдааннар
Арыгынан туоллулар.
Сага саргы киэнг аартыгар
Саха тахсан иһиэбэр, —
Барылы кэскил аатыгар
Бары бииргэ иһиэбин!

1947 с.

ХОҠООННОР

УЛУУ СОКУОН

Бары сири баһылаабыт түүнгэ
Күүрэн тахсан кутааланна аал уот!
Уруй-айхал буоллун улуу күнгэ,
Уруй-туску туттун көгүл народ!

Күкүр таас хайа харсыбатаба,
Киэн байхал дэбиллээн тахсыбатаба—
Аас олох дьабэрэтин долгутан
Россия бары баттаммыта
Арбыйан айдааран турбутуттан
Аан дойду атыһата аймаммыта.
Үйэ тухары үлтү тэпсиллэн
Көйгө буолан сылдыбытын иэстээн,
Көгүл диэки киэнг суолу тэлэн,
Көгү көтөн бар-дьонум—истэ.
Бары сири баһылаабыт түүнгэ

Күүрэн тахсан кутааланна аал уот!
Уруй айхал буоллун улуу күнгө,
Уруй-туску туттун көңүл народ!

Кини сабыллыбыт харабын аһан,
Киэн суолугар эркээйи аспыт,
Кини иннигэр харса суох турунан
Араас адьвархайы барытын ааспыт,
Өлбөт тыыннаах, уот өрөгөй өйдөөх
Владимир Ильич Ульянов-Ленин
Октябрь знаматын өрө көтөбөн,
Бастаанынанан оргуппута сир иэнин,
Кини түммүтө народ далай күүһүн,
Кини биэрбитэ көңүл күлүүһүн.
Бары сири баһылаабыт түүнгө
Күүрэн тахсан кутааланна аал уот!
Уруй айхал буоллун улуу күнгө,
Уруй-туску туттун көңүл народ!

Империалистар уот оборук быаларын
Үлтү тэбэн, төттөрү далайбыт,
Кыра омука тэн быраабын туттаран
Кыраман сайдыы заныа арийбыт,
Сүүһүнэя омук сүрэҥиы быата,
Өйүи уота, өрөгөйүи дьолуота—
Улуу Советской Союз уовуран,
Аан дойду арабас далбарыгар,
Домна уһаарар көрүңүөнөн туоллан
Дуолан күүстөөх государство буолла.

Бары сири баһылаабыт түүнгө
Күүрэн тахсан кутааланна аал уот!
Уруй-айхал буоллун улуу күнгө,
Уруй-туску туттун көңүл народ!

Көстө кэллэ кыайынан кынаттаммыт
Көңүл народ бабарбыт бабата.
Туругурдун Улуу Сталиммыт—
Күн тэҥнээх күндү сокуон абата!
Чэйинг эрэ, Үрдүк Советпытын!
Чизс быраап бизрэн быыбардыабын!
Дьоллоох олохпутун дьаһайарга
Дьоммут дьохуннаабын туруортаан,
Депутатынан талан ытарга,
Дьулуһуобун эрэ, доботтор!
Бары сири баһылаабыт түүнгө
Күүрэн тахсан кутааланна аал уот!
Уруй-айхал буоллун улуу күнгө,
Уруй-туску туттун көңүл народ!

Олох оргуйар киинэ—куораттар,
Уотунан уһуутуур улуу заводтар,
Кэрэ кэскилбитин кэскиллээн
Сыйыы тимири бетон кылаангытын
Киэн халлааҥна өрө кыыраталаан,
Көлөр күммүтүн эбэрдэлээн!
Күн Ленин үөрөбинэн сандааран
Көҥөөн истин үүнэр үйэ сабата,
Туругурдун Улуу Сталиммыт—

Күн тэнгээх күндү сокуон абата!
Бары сири баһылаабыт түүнгө
Күүрэн тахсан кутааланна аал уот
Уруй-айхал буоллун улуу күнгө,
Уруй-туску туттун көгүл народ!

1937 с.

УЧУУТАЛГА

Киэн ылыкка килэрбит,
Үөрөх сырдыгын биэрбит
Ытыкталлаах доборум,
Кырдыбас учууталым!
Үөрө-көтө үрүмэчилэнэр
Үөрөх күннэрэ аастылар,
Обо сааһы кытары
Олох киэнгэр састылар.
Эн иппит оболорун
Эгин үлэһит буоланнар,
Олох дьолун оноро
Бары тарбаан бардылар.
Ол да буоллар, кинилэр,
Үүнэр үтүө саастарын
Сайбас сирдьиттэрин—
Эйиги умнубаттар.

Ханнык да сир ыраабар,
Хаһан, хайдах да буоллар,—
Эн тылын сайбаһа
Кинилэри кытта баар.
Көлүөнэ дьону иппит
Кырдыбас учууталым,
Ылай, мин илибиттэн,
Ыччаттарын махталым!

1945 с.

КОМБАЙНЕР

Бурдук саһархай туорабынан
Будулуйа турар муорабынан,
Киэн бааһынам, долгуһуй!
Ахпат алаах тимир комбайным,
Ййэ сирим ньүөл дьылын баайын
Көмүс туораах гынан хомуй!
Манньык быйангы көрө-көрө
Манньыйа табэн сүрэх үөрэр,—
Үрдүк үүнүү, баай-өлгөм!
Дьонум-сэргэм, олобун туһа,
Көлөр кэммит кэскилин туһа,—
Тэлэн ис, тимир көлөм!

Күһүңгү халлаан ыраас, ыраас,
Кизг сыһы кестөр ыраах, ыраах,
Сөрүүн салгын, сирилээ!
Бааһынам быйагын хомуя,
Байылыат олобу хоһуя
Тимир көлөм, дирилээ!

1946 е.

УЛУУ ДОЙДУ ХОТОВО

Улуу дойдум уордаах хотово
Даллаара дайан, күрүлүү көтөн,
Чылырыыт көмүс хотовойо
Былыт күөнүн быһыта көттө.
Этиэх бэтэрээ элэс түргэнник
Элбэх сир эргийэ энгистэ.
Күтүр үрдүгү күүстээх үлүгэрдик
Күөнүнэн хайытан ылан истэ.
Саймаарар салгыны аймаан дай,
Күн аннын күлүмэр талаһа,
Ахса биллибэт аал-армада,
Күлүгэ кестүбэт күөн балаһа!

Күлүмэх сыыдамнык көтө сылдьан
Өстөөх куйабын үлтү бомбалчан,
Кмайы күнүн кынагыгар илдөө

Көтөн калбитө Советской аал.
Советской Армия суол аһааччыта,
Эрэллээх мингэтэ эн буоллун.
Сир билиитэ—ыраах Хамчаакыттан
Берлингэ диэри—эн аспыт суолун
Саймаарар салгыны аймаан дай,
Күн аннын күлүмэр талаһа,
Ахса биллибэт аал-армада,
Күлүгэ кестүбэт күөн балаһа!

Ардабы, хаары, аныар буурбаны
Аһары көтөр ааттаах летчиктар,
Эни уот кутаалай штурмабыт
Аан дойдуну—дыктиргэттэ.
Кынаттаах дьонун туйгуннаахтарын
Кыһыл сулуһунан киэргэтэн,
Советской народ улуу махталын
Герой уолаттарыгар эттэ.
Саймаарар салгыны аймаан дай,
Күн аннын күлүмэр талаһа,
Ахса биллибэт аал-армада,
Күлүгэ кестүбэт күөн балаһа!

1946 с.

БИЭС СЫЛЛААХ БЫЛААН

Өстөөх күүвүн үлтүрүтөн
Народ кыайан табыста.
Советскай киһи иннигэр
Саҥа сырдык суол сытта.
Далай муоралыы долгуйуо
Өң дьылбыт үүнүүтүнэн,
Балым быйангы ылыхпыт
Бүтүн дойду үрдүнэн.
Турда большевик аймаҕа,
Турда советскай народ:
Бараммат кылаат тахсыба,
Баарабай завод туруо.
Тугу да тулуппат дуолан—
Народ үлэтин уоҕа.
Өлгөмнөөх өрөгөй буолан
Улуу былаан туолуоҕа.
Хара муора халааныттан
Саха сиригэр диэри,
Чэп-муус уулар ылааҥыттан,
Чөл-бараан чэчириэбэ.
Уобуран турар кырыстан
Ордук баайы хомуйан,
Үрдүк аат ылан табыстын
Үлэ туйгун Геройа!
Лена унаар кытыллара,
Дьаангы таас хайалара,
Баһан ылар быйаҥынан

Балым баай буоллунар!
Тугу да тулуппат дуолан—
Народ үлэтин уоҕа.
Өлгөмнөөх өрөгөй буолан
Улуу былаан туолуоҕа!

1947 с.

ДЬИКТИ

Күн күөгэйэ тахсан эрдэбинэ
Күөх балаһатын бэрийэ,
Көккөлээн турар дьинэ кэтэбинэн,
Киэҥ бааһына килэйэр.
Ол көстөр алар сабатыттан,
Ити биэрэк хааһынан,
Бу посёлакка диэри барыта—
Биир нэлэмэн бааһына.
Бу кичэллээх баайы, киһиттэн
Кистээн турбут киллэми,
Үтүө сир онгорбут үлэһиттэр
Сынньана сыталлар билигин.
Арай эн биһи, уута суох дьоннор,
Көрийэ сылдыабыт бииргэ.
Эт эрэ, Сээркээн Сэһэн обоннор,
Туох дьикти буолла бу сиргэ?
Бу сонуок, былыр-былыргыттан,
Быыбакка буолбута биллэрэ,

Күүнэ тахсан, көдүүнэ быстан
Буомурбут сир дииллэрэ...
Огтон, бу, солоохун сиртэн ордук,
Оруос бастына долгуйбут.
—Кырдык да, киһи дыктиргиэх
курдук,

Уйгулаах буолла олохпут.
Советскай киһи сагалыы онордо
Олорор олохун, сирин.
Эн өссө көрүүн уус талба дьон
Дыктиттэн дыктилэрин!

1947 с.

— * —

ЫТЫК КИИИ УНУОБА

Саргылаах саас, сыл аайы,
Сатыы дьэргэлгэн сабана,
Күн сарбынньах сыдыаайа
Күлүмнүү турдабына,—
Биһи тахсабыт күөх дуолга,
Уһун дэриэбинэ уһугар,
Бу кылбаң ыраас кырдалга,
Былыргы киһи унуобар.
Манна олорон ааспыттаах,
Тулаайах аналын кытта,
„Суостаах судаарыскай“ ааттаах
Күн сирин үтүө киһитэ.

28

Үтүө дьулуурдаах ол киһи,
Көңүл-дьол күөрэйэр түһүн
Өгө көрөн эппитин иһин
Үүрүллэн кэлбитэ үһү...
Алабастаммыт аймабын
Аһынар айыгылаах,
Кини манна даҕаны
Мөккүөрүн мөлтөппөтөх:
Кыһалбаттан тахсарга
Кыра дьону үөрөппит,
Туналбаннаах сырдык дьылба
Туһаайан турарын эппит;
Өлөн эрэри өрүһүйэн
Күнүн көрдөрөрө дииллэр.
Өйө-санаата үчүгэйин
Билингэ дээрэ биһирииллэр.
Номох баар: ол күн киһитэ
Кыһынгы тыал ытыырын,
Уутун быһыһынан истэ
Улуу дойдутун саныыра...
Арыт, собуруу дойду
Күөх унаарын илэ түһүү.
Кыната тостубут хотойдуу
Кыланан ылара үһү...
Биир күһүн, от-мас кэхтинтэ,
Ол уһун мунһаах өлбүт.
Кэриэс суругун, этиитин
Күрүөх-билэ дьон көрбүт:

29

Көңүл иһин күнү көрбөккө
Сааһым тухары сырыттым.
Тиһэх эрәлим—күн өркөн
Тонг уңуохпун сылыттын...
Көмүллүөм дивбит сиригәр
Кыһыл былаах туруорбут.
Бу сис кырдал күн өттүгәр
Уһун уутун утуйбут.
Мантан Амма эбэ хотун
Айгыр налыта арыллар,
Манна аламай күн уотув
Арыаллаан аҗалаң кутар.
Бу дьол туһугар озорон
Тыһнын биэрбит киһини,
Күөх саас, көңүл озорор
Кәриәстии кәлибит, биһиги.
Бу күөх дуол кәрәтиттән
Венок онгорон ууруобун:
Ыраас сибәкки киэргәттин
Ытык киһибит уңуобун...

1947 с.

ЭБЭҢКИЛИИ ТОЙУКТАР

ТАҢАРА ТАБАТА

Сарбынньах муостардаах,
Сарыаллаах харахтаах,
Сытымсах муруннаах,
Сылайбат атахтаах,
Сәргәхтик чэрбәгһиир
Сәгәй чуор кулгаахтаах,
Тамайан айанныыр
Тагарам табата!

Үөскәэбит сиргиттән
Үөрдүһән кәләнгийн,
Өрүһү туораары
Үмүөрәр үрәбиҗ
Түбәтин төрдүгәр,
Талахха сытаммын,

Тайынан тайммын
Туймаардан түнэрдим.

Тарабай дьяангыгын,
Тайба тыаг таалатын,
Көөчүктүүр көңүлгүн
Көрбөтүг буолуоба...
Мэндээрэр далайы
Мэгийэ харбырыг
Мин тайыым аныгар
Мөлийдэ, табакам!.

КҮН ТАХСЫЫТА

Харанга кыһын көнниттэн
Халлаан сырдаан, күн тахсан:
Сарпа уотунан сандааран
Слас ийэ илэ кэллэ.

Туундара хаара кылбайда,
Тогмут аһан, аас тотон,
Эбэҥкилэр тойуктара
Эгээрийэн иһилиниэ.

Сүргэлэрэ көтөбүллэн,
Сүрөхтэрэ долгуйан
Муустаах муорам дьонноро
Мустан үгкүүлээтилэр.

Көмүс күнвэрин таһаарбыт,
Көңүл аанын арыйбыт
Үтүө Ленин эһэлэрин
Үөрө-көтө туойдулар.

Үгүс үйэлэр тухары
Үтүргэнгэ олорубуппут
Күдэн буолан көттө диэн,
Күндү көңүл кэллэ диэн,

Сүргэлэрэ көтөбүллэн,
Сүрөхтэрэ долгуйан,
Муустаах муорам дьонноро
Мустан үгкүүлээтилэр.

— * —

КЭЙМЭТИИНЭП ОБОННЬОР

Арыаллаан турар
Атастар!
Кырдыар сааспар көрбүт
Кырдыктаах олохпун
Хоруонка ойуу тылына
Хоһуйаары гынным,
Артыалым дьоллоох күнүк
Алтан чуораан айахпына
Айхаллаары гынным...

Бу туоллан олорор
Бастынгар муньбахтара,
Эни бэйэбит билэбит
Кэймэтиинэп обонньор
Кэрэхсэнэр үлэтин:
Сүүһүнэн кырсаны
Сүүмэхтээн биэрбишин,
Уонуун бөрөнү
Умса хоруппуну...

Онтон атыны этэри
Огостон одоробун:
Эгил-тэгила улаанпыт
Эдэр ыччаттарым,
Сааһын үйэтин тухары
Саманлык кырдыбас буолуе диги
Санаабат буолун.

Мин дабаны
Элик кыбылы
Эккирэтэн ситэр
Элэс быһый этим;
Мин дабаны
Үрүг эһэбэ
Үгүүнэн киирэн,
Үөлөн ылан
Үрдүбүнэн эһэр
Үтүө эр баарым...

Ол бэйэбин
Кыһалба мунга
Кыырык төбөлөөбүтэ,
Баай баттала
Бакыр унуохтаабыта...
Оччоҕо
Оскуола, үөрэх оннугар
Ойуун, удабан баара,
Артыал, колхоз оннугар
Атыһыт, баай баара.
Кинилэр
Кэтиктэригэр киирэн,
Илиим дьолуотун
Игэриммэтэбим,
Сындааһыннаах
Сырым сыратыттан
Сыа таһаарымматабым...
Онтон буоллабына, —
Сага олох
Санаабын сайыннаран,
Үлэлиир үлэм
Үтүөтүн биллэрэн,
Күн курдук
Күндүнү көрбүтүм,
Ый курдук
Ырааһым билбитим.

Ол иһин билигин
Обонньор бэйэм

Обобор түнэн,
Эмэх бэйэм
Эдэрим эргиллэн
Ынчык онниугар
Ырма ыллымыбын,
Кэп туонар онниугар
Кэпси олоробун:

Үтүбө тириэппит
Үлэһит былааспын
Уруйдаан этэбин,
Бастаан - көстөөн иһэр
Бассабык баартайаар
Баһыба биэрэбин!

— ● —

ҺЭЭДЬЭ

Эдэр ыччат муһнустан
Эгий-добуй туойдубут.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!
Үөрдээн бииргэ сылдыаммыт
Үөрүү-көтүү улаатта.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!
Өлүү-сүтүү уурайда,
Өлбөт ерөгөй үрдөөтө.

Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!
Сага олох манна баар,
Сайдым-үөрөх манна баар.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Эдэр хоһуук уолаттар,
Көрө һарын кыргыттар.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Биһи колхоз дьонноро
Биир олохтоох буоллубут.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Балык, түүлээх булдугар
Бастың дьоннор буоллубут.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

Таба баайа манна баар,
Талба олох манна баар.
Һээдьэ, һээдьэ
Үчүгэй!

ПОЭМАЛАР

ИККИ ИЙЭ

Ийэ дин күндү, көрө да тыл!
Ийэм дин өйдүөн эрэ ыл;
Ким санаата сымнаан кэлбэтий,
Ким сүрөбэ күүскэ тәппэтий?!
Биһи аспыт таһаспыт иһин,
Биһи иһики олохпут иһин,
Ийэ эрөйдөөх, төһө мунгу,
Төһө сору көрбүтэ буолуой?
Ыччат, тугунан толуйуонгуй
Ийэң уһун эрөйдөөх суолун?!

Биһи бары ово өтибит,
Бизбөйдөөн иппитэ ийэбит,
Билигин бары дьон буоллубут,
Бэйэбит илибитигэр — дьолбут.
Сорохпут ийэтэ баар, тыыннаах,
„Обокком эрэ“ дин тыллаах;
Миньыгэс ас астаан аһатар,
Кийиитин күндүлүүр-маанылыыр.

Арай мин ийэм, өрдөөбүтэ,
Ачыгыһ эрдөхпинэ өлбүтэ.
Ымсыра көрөбүн үлөөннөөхтөр
Кырдыһас ийөлөөхтэригэр...
Кинилэр, сорсуйар саастарың
Сырдык үтүө сыннаалангар,
Биллинер ыччат убаастырың,
Биллинер олох сыламың..

I.

Килбиэннөөх Москва киинитэн
Оргуйар олобун иһиттэн,
Харьков куоракка дьонугар
Айаннаан кэллэ Эдуард.
Кини үрдүк үөрөби
Быйыл саас бүтэриэбин,
Ийэтин ыалдыбыт сураба
Бу манна соһуччу аҕалла,

Офонньор уон сыл кэтэспитэ.
Иинин сыыс толорон испитэ.
Хата хоруоба туһаҕа турбута —
Хоппо гиэнэ бэрдэ буолбута.
Офонньор дыа кэлэн кэлэйбитэ.
„Дыа өлүө суохпун!“ диэбитэ.
Онтон биирдэ эмискэ-бааччы
Өлөн токус гынан хаалбыта.
Итинник эмиз буолааччы
„Иччилээх“ түүл-бит таайыыта.

Сөһөни салбаан истэххэ,
Эмп-томп күүһүнэн эмээхсин
Үтүөрэн, үөрэн кэлбитэ.
Эдуард үөрэбэр киирбитэ.
Ким билбэтий үрдүк үөрэх
Бүтэрин иһин күүстээх күрэх
Киһи өйүн сыралбанын
Кини эрэ тардан ыларын?
Киниэхэ эрэ сүрэх хаана
Үөһэ-аллара ытылларын?

Университет иһиттэн арахсан
Үөрөбү бүтэрэн тахсан
Алла турар баайдаах Сибиргэ
Айаннаан кэлэн үлэлиргэ,
Совет сиригэр улааппыт,
Үөрэх бастыгын баһылаабыт
Эдэр киһи эдэр сүрөбү

Хайдах баҕарыа суоҕай?
Үөрэммит үтүө үөрөбү
Оччоҕо туохха туруоҕай?

Кабинет, карта, экзамен,
Инженер эрирдээх ахсаана,
Бизс сыл үөрэммит остуола —
Эдуард олоҕо ол буолар.
Биирдэ обону көрдө, — эмискэ,
Кини ийэтин саныы түстэ:
Ким эбитэй мин ийэм,
Тоҕо миигин хаалларбытай?
Туох кыһалба күһэйэн
Туора дьонго туттарбытай?

Кини билигин баар буолабына,
Илгэлээх Ийэ сүрөбүгүн
Ханан эрэ төрөппүт уолун
Хайдах саныыра буолуой?
Оботун муннарбыт суордуу
Умнубута эбитэ дуу?
Эдуард итинник саныы-саныы
Киевкэ сурук суруйар:
Кини советскай милицияны
Көмөлөс диэн көрдөһөр.

II.

Милиционер үлэли олорор,
Баянка арааһын толорор.

Алта оёо сүрэхтэммит,
Алта сага Тульской заттаах
Аймах дьонго эбиллибит.

Ийэлэрэ: Нина, Татьяна,
Ирина, Вера, Зина, Анна,
Алтыан бары нууччалар,
Араспааньбалара Тульскойдар.
Хайаларын оёото буолуой,
Хайдах көрдүөн киһи буолуой? —
— Киһибитин маннык санаа
Адреснай остуолга аҕалла:
Түөрт Тульская барбыт; манна
Нина, Зина арай бааллар.

Милиционер ыйыта барда
Нина, Зина Тульскаядарга:
Кинилэр аҕастара Анна
Былырын барбыт Дагестанга,
Оболоро бары бааллар үһү —
Сурук ылбыттар быйыл күһүн,
Уонна кинилэр билбэттэр
Оннук дьоннор олоорторун..
— Сэрэйдэххэ — умналаан ииттэр
Бинтэр ааһар дьон буолуохтара...

Билэһэйлэр дьэн милиционер
Билсннлээхтэрин кэрийэр.
Кэлбит наадатын эттэбинэ
Дьахталлар бары сөбө түһэн;

„Бэйэбит кыра этибит,
Кэбис-дэһэллэр — билбэтибит...“
Обонньоттор дьонумсуйан
Бытыктарын оносто-оносто... —
„Оннук заттаах дьон суоба...“
Сурах-садьык сүтэн осто.

Кинигэ барыта мэлдьэстэ,
Киһи да этэрэ түбэспэт.
Айабалы сатаан, фабрика
Үлэһаттэрин күнүн графигын
Арыһан көөртө: биир Тульская
Үлэлээн сылдыбыт Шульска.
Уон сэттэ сылаахха ол киһи
Ол кумаабыттан мелийбит.
Кини барбыт суолун-ниһин
Оччотообу тибии типпит.

Күөх шинеллээх милиционер
Дьоннору, сууттары кэрийэр,
Көстүбэт түмүгү көрдүү,
Биллибэт суолу ирдии..
Араас санаа, араас сэрэһии
Кини сүрэжин эрийэр.
Оттон улуу Киев уорбата,
Омуннаах уу сүүрүгүнүү,
Устар олобун улабатын
Сууйа, суурайа сүүгүнүүр.

„Мускат“, „Токай“, „Портвейн“
 Көмүстөрүнөн киеркөйөн
 Орловтар астаах остуолларын
 Солун маанылара буолулар;
 Билсилээхтөрө, уруулара
 Бу күнү бары суруулара,—
 Ол Эдуард үөрөбүн бүтэриитэ,
 Кини киһи буолар туһа.
 Анаммыт сириң биллиитэ,
 Кини дьоллоох олобун туһа.

Абата туран аан магнай,
 Аргый абай дьонуннанан
 Толору бакаалы тутта,
 Тост этэн долгуһутта:
 Эдэр специалистар итиллэн
 Тахсыбыттарынан ситимвээн,
 Эдуард дьолунан түмүктээн
 Эргитэ этэн абалла,
 Бакаал бакаалга тигистэ,
 Бакаал кураанак буолла.

Иккис тоһу Эдуард ийэтэ
 Эргим көрүнэ эттэ:
 — Урал хайатын уорбатыгар,
 Чапаевка селоба баар
 Вера Тульская туһугар,
 Эдуард ийэтин туһугар!—

Үөрүү-көтүү айдааныгар
 Үрүүмпөлөр үөмөхтөстилэр,
 Эдуард ийэтин буларыгар
 Үһүстөрүн көтөхтүлэр.

Кини толору дьоллоох сүрөбөр
 Төрөөбүт иккис ийэлээбэ,
 Үөрүү үлүсүнүн кытта
 Хомолто охсуһуутун аста.
 „Ийэм төрөппүт оботун
 Бэйэтэ ытатан сонготон,
 Аһынар диэни билбэккэ,
 Тобо бырайах хааллартай?
 Хайыһан да көрбөккө
 Букатын бырабан баартай?!“

Эдуард санаатын аралдыта
 Эмээхсин сэмэлини сырытта:
 „Баччааҥа диэри обон ааспат...
 Мин эйигин ылар сааспар —
 Сэриң долгуна, быстыалка...
 Онно элбэх оболоох ыалга
 Хайа аанһа олох буолуой?
 Хата, оччо иитэр-аһагар
 Суут көстүбүтүгэр, эгэ дуо
 Үөрүү буоллаба дии, хата...“

Бабар кыыс дьахтар эбитэ буолуо
 Ол сабана түннүк уолун
 Ким ыһый? Кини ийэтин

Хайдах көрүөхтөрө этэй? —
Саас тухары санныттан түспэт
Саат-суут.. Хара бөчөөт..
Баччаанга диэри оҕонг аспат..
Хата ийэбин баран аҕал,
Кырымчыктык, кыарабастык
Олороро буолуо, бабар..”

Бэл мөбө-мөбө, кырдыбаастар,
Ис-истэриттэн сымнабастык
Көрүтөлөөн кээһээччилэр,
Күттүөннээн этгөөччилэр.
Ол барыта оҕолоруи
Тус бэйэлэрин олохторуи
Көрүнэн, көнөрүнэн
Дьоллоохтук олордунар диэн,
Сааспытыгар билбиппитинэн
Сүбэлээтэхпит буоллун диэн.

IV

Урал хайаларын быһыгар
Сибирь тимири суолун таһыгар
Чапаевка дэриэбинэ
Элбэх дьыһтинэн тэлгэнэр.
Кини нус-хас олобор
Арай мэник оҕолор
Айдааннара иһиллэр,
Биттэр маныыга тахсар сүөһү

Магыраһан үөрдээн иһэр...
Билэр иингит тыа үөһүн?..

— Билэринг буолаарай табаарыс,
Вера Тульской ханна баарый? —
Эдуард кыра чемоданын
Биэрэҥнэтэн хаама-хаама,
Билбэт дьонуттан ыйытар:
Билбэт дьонго ыйан ытар
Сага тутуллубут дьыһээ, —
Кини төрөппүт ийэтигэр.
Эдуард кириэн туох дьыһэй,
Сааһыгар көрбөтөх кинитигэр?..

Киниэхэ утары тахсар
Адамсыйа барбыт дьахтар:
— Дорообо, кими ыйытабыи?
— Мин Тульской Вера уолабыи...
Кинини көрдүү кэлиим...
— Мин дуо? Миша... Хайдах
биллиг?.. —

Үөрүү сүдүрүүнэ буолан
Харах уулара түстүлөр,
Олох араарбыт ийэлээх уола
Олох суолугар көрүстүлөр.

Көстүбэт гына сүппүт уолун
Илэ көрбүт ийэ дьолун
Ханнык поэт хоһуйан эттиэй,
Туох илии ойуулаан биэриэй?!

Кини билбэт кимивэх махтаныан;
Кими күн-ый тутта саньян:
Ол милиционеры дуу —
Уолун булан биэрбитигэр,
Эдуард иккис ийэтин дуу —
Эрайдээнэни ииптитигэр?
— Обом! Миша! Көмүһөм!.. —
Онтон ийэтэ тутта сөрүөн
Кыһалбатын мунгун этэн,
Кини хаалбытын көпсөөтө...

... Абата Шульск үлэһитэ,
Айдаан сыл тэбиититтэн
Олобуттан тэлэһийбит,
Үрүң армия кэтэбэр
Кыһыл буолан сэриилэспит,
Уонна эргийэн кэлбэтэх...

Ийэтэ Киевка соботобун,
Ол дьыл, түөрт оботунуун
Туга да суох, кыс хаарга
Тула эргийэн хаалбыт...
Урал кэтэбэр, хаһан эрэ,
Уруулардаабыр эрэнэн,
Онно барарга тариммит:
Обургу оболорун илдьэ...
Аһа, таһаһа суох көмгө
Хайдах кинилэри тиэрдэр?..

Эдуард — икки ыйдаах уолу, —
Эрай-мунг көрсүө да буоллун —
Приютка илдьэн биэрбит.
Бэстилиэнэин эмнэрбит
Уонна быдан дьылларга
Бырастыылаһаң барбыт...
...Ийэ төрөппүт оботун
Сүтэрбит эрэин илдьэ,
Оччотообу харабын уутун
Сүрүбэр ингэрэ сылдьар...

Таһыттан эдэр киһи киирдэ
Билбэт киһитин дьиибэргээн,
Онуоха эмискэ ийэтэ
Иккиэннэрин кууһа түстэ:
— Оболоруом! Миша! Петя!
Биир хаангыт! Билсин! — дийтэ.
Илии-илиилэрин тутуһан
Икки быраатты турдулар,
Ис-истэриттэн долгуйан
Элбэх-элбэһи санаатылар...

Араас аабааччы атастарым,
Дьоммут дьоллоох чаастарың
Өрөгөйүгэр араһсан,
Бу сэхэммититтэн таһсан,
Күннээһи сорукпутугар:
Ким отугар, ким бурдугар,
Ким үлэлиир үрдүк суутугар

Үрүө-тараа тарҕыабыҥ!
Мин редакция дьонугар
Маны ааҕа барабын.

1940 с.

СЭРИИ СУОЛУНАН

Советской Союз Геройа *Ф. Попов*
кэриэһигэр

Сардангалаах сааһым күнэ
Сахам сирин сырдатан,
Длэарыйан көһүннэ
Айыы тунаар айылдам.
Дэбилийэ хамнаан барда
Эбэ хотун Өлүөнэ,
Сүүс кыһымы үмүрү тардан,
Сүрүн, эстэр түлүөнэ!
Ыраах кирис хайа кестөр
Ырааһырбыт халлаанга.
Собурууттан хоту кестө
Сонун тойук дуораана.
Аламай күнүм тириэрэн,
Лэбааттан, оттон тийэ
Сүрэх төлөнүгэр диэри
Бары-барыта тилиннэ.

Уруй буоллуун улуу дойдум
Уһуктарын уораана,
Мин сүрэхпин сайа туойбут
Алгыс тылын дуораана!
Эн сүргүн, эрэли дуолгун
Эппэр-хааммар игэрэн,
Иннибэр барар уһун суолбун
Эн курдук эңсэи иһиэм...

I.

Өлүөнэ эбэ хотун
Өргөнөөх баалын тыыран,
Сүүрүгү кыайан хотон
Үлүһүйэр уу бухатыыра.
Көбөрөр киэнг хочолору,
Суорба таас хайалары
Ааһан өссө собуруу,
Арбаа тийиэни тухары...
Куту-сүрү манһытар
Киллэм ыраас куйаардар...
Тимир көлөг мэгилдьитэр
Киэнг сирдэри угуордаан.
Айан араас биэрэгэр,
Арыллан кестөн ааһар:
Дойдун араас кэрэтэ,
Добордохуу сылааһа.
Саха уолун нуучча кыһа
Сайсарыга таптаабыта,

Сангата суох батмһан
Санаабыттан хаалбата.
Кини өйдүүр буолуо дуо
Кэрэ кэмий сандалын,
Эйбэс тылга эдэр уол
Этиллибэтэх тапталын?
Эни иккиэн аабаргыт
Элбөх хоһоон кэрэтин,
Онно тэгниии саяыргыт
Бэйэ-бэйэбитин...
Ону саныы олоробун —
Обо сааһыг доборун...
Оттон паровоз улуһа
Ордук эһсэ дьулуйар.
Сибирь сирин куоһаран,
Урал аартыгын арыһан,
Сэрии хааннаах сиригэр
Кини бэйэлээх тиэтэйэр.

II.

Сир ылан истэх аайы
Силлиэ тыһна билиһинэ,
Өһүөн суолугар, ара,
Өлүү-сүтүү көһүннэ.
Таһнастыбыт таһкалар,
Тимир адаар лаанкылар,
Суох дэриэбинэ онно,
Соботох дьыа оһоһо...

Ол, сурт бэлиэтэ буолан,
Буор, хоруо ортотугар,
Тостубут мунур мас курдук
Оболоох дьахтар турар.
Өһөн хаалбыт хараһын
Өлбөөдүччү көрбүт,
Кинини уот урагаан
Тыһнаабынан өлөрбүт.
Өйдөн, бэйэҥ дьонун иһэр,
Аны суох манна сиэхсит:
Бу барытын иннигэр
Биһиги ситиһиэхпит!..
Ыар уугуттан уһугун,
Ыһырык түүлүн сорун,
Сага олобун туһугар,
Самныы күннэрин умун!
Оттон биһи өйдүөхпүт
Ол алдьархайдары:
Уунан, уотунан төлүөхпүт
Тугу дьайбыттарын!
Үөрэх үрдүк чыпчаалын
Өһөх хаанга тимирпит,
Сир, муора, салгын аалын
Өлүү мингэтэ гыммыт,
„Тойон народ — биһи!“ дэммит
Сиэхсит киибэс ыттарын —
Торбон фашистары
Сир-буор сирэйдүөхпит!

Аваннаан иһэр эшелөн
 Алдьархайга түспүтүн,
 Сүрэххэ сүппэт баас буолан,
 Түүл-бит курдук өйдүөтүн.
 Билигин, бу, палатаба
 Эйигин ыарбы хаайда.
 О, уртуут улааттабыан
 Эи умайар хойгор!..
 Сэрииттэн эчэйэн кэлбит
 Сөргө сытааччы киһини,
 Киви өлүү суоһун билбит
 Ийэ сириң иһин.
 О, доборум, эң көрдөбүң
 Уот кыргыс эңсилгэнин,
 Ытык иэскин төлөөтөбүң
 Ырахан эрэйгинэн!
 Саллаат буолбут саха уола,
 Санаабын сааратыма:
 Бу естөөх өлүү суола,
 Адьырба аарымата...
 Бу харахха, бу ыныкка —
 Мөлүйүөн соро-мунга!
 Кэпэбэски ыччакка
 Кэскил тэрийэр туһа.
 Төрөөбүт сир төлкөтүттэн
 Тус дьоллорун булаары,
 Ымыр дьулаан да өлүүттэн

Саллыбатах дьон баара...
 Манчаарылар, Бэрт Харалар
 Аагыран ахтыллыахтара —
 Өбүгэ удьуор-харалы
 Өлбөт ааттаахтара.
 Тымнаах хаалан, өлөн да
 Ийэ сиргэ толук буолар, —
 Ол аата — сырмы чыпчаала.
 Эр бэрдин килбиэи суола!
 Ыраах сиргэ кэлэгини
 Ылары мунгар ыллараң,
 Бу будулбанаах көмгө,
 Ылары, манна сытарың!..

IV

Инигин, ойбоскун
 Ирдээн буулдуба тибэр.
 Арай, таба обустун —
 Аан дойдунг мөлийэр!
 Орто дойду киһитин
 Олохтон сүтэр охтуута —
 Ол куоппат оноруута,
 Оннугун да иһин, —
 Куттал мунгар тымнаабынан
 Өлөн сылдыахтаабар —
 Өлөн баран буйун аатынан,
 Ордук, тымнаах хаалар!
 Өмбүүөс арбаа өттүгэр

Өлүү уотунан тибэр
Өстөөх пулестун
Өндөс гынан көрбүтүн...
Булду кыгыы үөрүйэхтин.
Булла саан чөкчөгөтө, —
Киһиэхэ тийбэтэх илиинг
Ибир гынан көрбөтө.
Айдаан ах барбытыгар
Аргый эттө атаһын:
— „Үтүө дьыала, табаарыс,
Үчүгөйдик ытабын...”

V

Сэттэ хонук тухары
Симэр дизни билбэтигит,
Илэ да нухарыйар
Түгөн биэрбэт уот тибни.
Куттах курулуйдабына
Килиэп минньигэһин,
Күөмэй, тамах хаттабына
Омурт уу олуһун!
Үөһөнэн көтө сылдьан
Юнкерс эвигин ираиир.
Атыгар сытар лейтенант:
„Атаас, кытаат, тулуй!” — диир
Тулуйан! диигин санаабар,
Оттон инниг диэки көр, —
Автоматыг чыпчааба

Үс-түөрт буолан көстөр...
Оттон билигин сынньалаар.
Итин эбиэт кэнииттэн
Ичигэстик утууар,
О, минньигэһин!..
Уун ортотуттан уһуктан
Уолуһа иһиттинг:
Ыраах Сахаг сириттэн
Күндү сурук кэлбитин.
Бэйэҥ дьаалты бараһыҥ
Сылаан, уураан ылын,
Сыһымыг отун нарынын
Балтын бөлөх ыппытын.
„Ийэм — иискө, аҕам — окко,
Биһи — бурдук хомууругар...”
Аймахтаргын, обокконг,
Ааба ааттаан суруйар.
Эн дьонгун барыларын
Бу баар курдук саныгыҥ,
Кинилэр ыраах баалларын,
Эн ырааххын умнабын.
Били доборуг Баһылай
Сэрии сиригэр барбыт,
Бииргө үөскээн улааппыт
Бүтөй алааскыт хаалбыт...
„Этэҥнэ сырыт, сэгэрим,
Эргий дойдугар тыыннаах...”

Мин эмнэ сэрнэгэбин
Энигиттэн ыраах..."

VI

Өстөөх тимир аарыматын
Кирбии сиргэ тохтотон,
Биһи килбиэннээх Армиябыт
Кыайы суолун солоото.
Күрүлгөн уута түһэн
Күтүр тааска үлтүрүйдэ,
Очуос ньыгыл түһэ
Ол бурууну үтүрүйдэ.
Буордаах уу будулуйан
Үгкүрүйэн истэ,
Үрдүк хайаба хоруйан
Үөмэхтин, үллэ түстэ.
Онно сылдьан эн көрдүң
Улуу долгуннары,
Кавказ хайатын үрдүн,
Дон куйаар хонуулары.
Билигин көрөн эрэбин
Шевченко ийэ сириң:
"Силлиэ тыл силбиэтэнэн
Энэлийэр Днеприн",
Эн иннигэр нөлөһийэр
Элбэх эрэйи көрсүбүт
Украина киэң сириң
Унаарыйар көхсө.

VII

Өрүс угуор күөйэ сытар
Өстөөх кириэппэһэ.
Умсалганнаах уот быһыта
Ууну оргутан түһэр.
Траншея тас өттүгөр
Тахсан көрбөт үлүгэр...
Эмискэ айдаан ортотугар
Офицер куолаһа сатарар:
— Биһиэхэ наада ол биэрэк,
Ким баратынан буолар?
— Мин! — диэтэ чиэс биэрэн
Сагата суох саха уола.
Күһүңкү тымныы өрүскэ,
Күүрэр долгун үөһэ,
Лан дойдуларын көмүскээн
Алта байыас түһэр.
Буулдьа ууну таһыйара,
Бомба тыһаа иһиллэр.

Онтон умса, аһара
Уолан дьоннор иһэллэр.
Сүүрүк, долгун охсуһуута,
Сүһүөх, силии тогуута...
Өйдүө хайдах туоруур этинг
Өрүс тымныы сүлбэтин?
Көһүөрбүт илиинг тардар, —
Урусхал дуу, силмс дуу?..

Күүгөнинөн оргуйар
Тостумагы тутустук.

VIII

Сиягни буорун кыстаммыт
Эмпэ хааһын дабайан,
Сыыртан быган ыстаныг
Хара иин айабар.
Биир, икки, үс гранат —
Траншея түптө сааллар!
Өссө биірде бырабаат
Ньимис гынан хаалла.
Иингө түг-тан үктөннө,
Бүк-тах түспүт өлүккө...
Харангаба бәрис гына
Ким эрә, муннукка...
„Им балайга сөрүстүмә.
Мин эйигин сырдаттым!..“
Түлүк-бараан көстүбөт —
Түллөр буор бырдаата...
Өйдүбөтинг хас өлүгү
Үрдүрән ааспыккын,
Хас өлөр үлүгөр
Эн тынгнын аахпытын...
Сиргә сытар симиәрди
Синин үөһүн тардаат,
Арбаа эргийә биәрдиг, —
Арбый эрә, автомат!.

„Өлүүттөн куотуоххут суова
Ардай аһыдаах кыылар!..“
Ньир гына... санныг угуова...
Аан дойдуг хамнаан ыла.
Туймааран иһән көрдүг:
Төрөөбүт дойдуг куйаарын...
Сайынгы ыраас күн бәрди,
Сырылас куйааһын..

Днепр арбаа эгэригэр
Дирбиэн сата гыһаата.
Кыайы тимиір тибитә
Өстөөх үөрүн кыйдаата.

IX

Хаарыан угуобун ханнатын,
Ким харайбытын билбөтөм.
Арай эн өлбөт аатыг
Алааскар төннөн кэлбитә.
Ол күнүг — онно күһүн,
Биһиэхә — кыһын этә,
Ол тымныы хоту түһән,
Билигин — саас бириэмэтә...
Ыччат санаа кынаттаана
Эн албан ааккынан
Кырдыаһас үөһә тыһына

Эдэр олоххун аһыйан...
 Күһүн төнөн иһэн, аара,
 Көһүл-дьайаан үрдүттэн
 Эи уһуоххар таарыйан
 Көтөр кынаттаах эттин:
 Үөр хаас үгүс сағатынан —
 Үөскээн төрүүр дьолун,
 Кыталык кэрэ тылынан —
 Көлэр кэскили туойдун!..

1945—46 сс.
 Москва—Якутскай.

И Н И Н Э Э Б И Т Э

Москва

1. „О. Москва иһэ хотун“	3
2. „Уруккутун курдук турар“	4
3. „Билинин өгөлөөх киирдим зантаһ“	5
4. „Суорба хайа буоланнар“	5
5. „Эи кылбары маған иилигин“	7
6. „Түллөнниң олорор түүнигү Москва“	7
7. „Кэрэтин нии, ыйдыгаран“	8
8. „Билэр куолаһым эппитэ“	9
9. „Көһүл-дьаала дьон муоратын“	9
10. „Кыайыллаах ыстыктарын кылбаһнатан“	10

Ы р м а л а р

Кыайы марша	12
Көрсүһүү	13
Дьинэрэнкэй	14
Ыччат ырыата	16
Остуол ырыата	17

Х о н о о н ш о р

Улуу сокуон	18
Учууталга	22
Комбайнер	23
Улуу дайду хотойо	24
Визэ сымлаах улуу былаан	25
Дьикти	27
Ытык киһи унуоҕа	28

Э б э н к и л и т о й у к т а р

Танара табата	31
Күн тахсыта	32
Кэймэтиннэп обонньор	33
Һээдьэ	35

П о з м а л а р

Икки ыйэ	38
Сэрии суолунан	54

Handwritten signature
1523
1881